

Marijke Emeis

Hoe lang een alinea kan duren

Sommige vertalers zijn trotse autodidacten en een van hen is Marijke Emeis. In haar lange carrière vertaalde ze onder meer romans, toneel en gedichten van Nobelprijswinnaar Wole Soyinka, romans van Salman Rushdie (waaronder De duivelsverzen) en het volledige werk van Richard Yates. En uiteraard het werk van Vikram Chandra, waarover zij eerder op VertaalVerhaal schreef. De laatste jaren vertaalt ze – als langzame luxe voor de pensioengerechtigde leeftijd – poëzie van Anne Carson, wier Glas, ironie & God werd gevolgd door Rood (2022; bundeling van Autobiografie van rood, waarvan haar eerdere vertaling al in 2000 verscheen, en het vervolg Rood) en De schoonheid van de echtgenoot (2024). ‘Hoe lang een alinea kan duren’ was het eerste verhaal in een reeks die in 2000 en 2001 verscheen in de Nieuwsbrief van de Werkgroep Vertalers van de VvL (nu: Auteursbond). Ook publiceert VertaalVerhaal hier de tekst waarmee de reeks werd ingeleid.

Voordat de prettig leesbare vertaling waarvoor wij weleens geprezen worden tot stand komt, stroomt er heel wat water onder de brug, vertalerstranen geheten. Soms zijn dit tranen van vreugde, soms van frustratie en soms van pure ellende. In het ideale geval kun je aan een vertaling niet aflezen hoeveel tijd en moeite het werk heeft gekost; dat is trouwens ook de bedoeling. De redactie van de Nieuwsbrief heeft een aantal vertalers gevraagd deze moeite zichtbaar te maken. In komende afleveringen van de Nieuwsbrief zal telkens een van hen een alinea of een paar dichtregels uit eigen vertaald werk presenteren en van commentaar voorzien.

Iedereen heeft een eigen aanpak en vertaalopvatting, en het spijtige is dat we zo zelden inhoudelijk met elkaar over ons werk praten. Wie uit het Engels vertaalt, zal bijvoorbeeld merken dat, in vergelijking met het Nederlands, het Engels minder doet met de lijdende vorm en dat onstoffelijke begrippen in het Engels eerder actief kunnen handelen. (Flattery gets you nowhere / Met strooplikken schiet je niks op, Curiosity killed the killer / zijn nieuwsgierigheid kostte de moordenaar het leven.) In het Frans bestaan constructies die door de ene vertaler wel en door de andere niet in het Nederlands worden overgenomen, waarom is dat zo?

De redactie van de Nieuwsbrief hoopt dat er de komende tijd flink wat stokpaardjes bereden en tirades afgestoken zullen worden: ‘Die jongelui doen maar! Weten ze dan niets van het demonstratieve lidwoord in het Engelsch!’ Misschien dat deze nieuwe serie de aanzet vormt tot een doorlopend vertaaldebat.

Hoe lang een alinea kan duren

Op 10 en 11 december van het vorig jaar werden de eerste ‘Nijmeegse vertaaldagen’ gehouden: één dag met lezingen en een rondetafelgesprek en een tweede met een workshop waarin een groep vertalers een slachtoffer – vriendelijkheidshalve ‘moderator’ genoemd – mochten doorzagen over een door hem of haar aangedragen, en al vertaald maar nog maar nog niet gepubliceerd, stuk tekst. Niet te groot maar wel moeilijk, was de opdracht, en daar heb ik me braaf aan gehouden. Ik was op dat moment bezig aan de vertaling van Ann Carsons *Autobiografie van rood*, een roman in verzen, die inmiddels bij Meulenhoff is verschenen. Het opgegeven aantal woorden kwam ongeveer overeen met hoofdstuk VII en IX. Ik geef ze hier in het Engels:

IX. SPACE AND TIME

Up against another human being one's own procedures take on definition.

*Gerion was amazed at himself. He saw Herakles just about every day now.
The instant of nature
forming between them drained every drop from the walls of his life
leaving behind just ghosts
rustling like an old map.*

Een beetje context is niet overbodig: Gerion is fotograaf in de dop – zoals elders op dezelfde pagina duidelijk wordt – en houdt een dagboek bij in de vorm van foto's. Hij is veertien jaar en bezig verliefd te worden op Herakles, die al zestien is en relatief volwassen. Gerion weet niet wat hij met al die gevoelens aan moet.

De eerste moeilijkheid sloeg al in de eerste regel toe: '*Up against another human being...*' Ik had de regel, vooruitlopend op de rest van de tekst, vertaald met in gedachten het beeld van een foto: 'Tegen de achtergrond van een ander krijgt wat we doen en laten scherpte.' Maar daar waren de anderen faliekant tegen. *Up against* is '*faced or confronted by*', staat in elk zichzelf respecterend woordenboek, dus zoiets als 'tegenover', en op je intuïtie varen is een riskante koers. En aanwijzingen in de context zijn hoogstens een aanvullend bewijs. Die theorie ken ik ook, maar toch, het was zo vreselijk verleidelijk en ik ben nooit zo best geweest in het weerstaan van verleidingen. En daar kwam bij dat, zeker in de ruimere context, 'tegenover een ander (gesteld?)' o.i.d. sloeg als een tang op een varken, maar niettemin hadden ze me bijna overtuigd. Ik zou het, hoewel met pijn in mijn hart, wellicht hebben veranderd.

Maar Marijke Versluys, die ook aanwezig was, 'heeft', zoals dat heet, een native speaker. (Ik werd eens opgebeld door Peter Bergsma die vroeg: 'Heb jij een rabbijn?' Ik bedoel maar.) De native speaker wees me op een voorbeeld uit de Oxford '*...standing bluffly up against the horizon*'. God zij gedankt voor moedertaalsprekers.

Het probleem dat ons de rest van de middag bezighield was '*...the instant of nature forming between them...*' ofwel: 'De hormonen gieren door zijn keel en zakken recht naar zijn lul,' zoals Rien Verhoef het ongeveer samenvatte. Kortom: het is duidelijk wat er staat, maar wat stáát er? Die 'nature' was nog wel te begrijpen: 'soort', 'aard', 'lichaamsfunctie' en nog meer van dat natuurlijks, maar wat moet dat 'instant'? Iets dat kort duurt, zeg maar, en nu gebeurt. Maar waar brengt ons dat? Diezelfde middag: helemaal nergens.

Maar een paar dagen later kwam per e-mail de mening van dezelfde native speaker: 'I understand the writer to be making a positive statement about the naturalness of homosexuality, "nature" being the primal sexual force. I'm not sure that an "instant" "forms", but I guess the "instant" refers to the moment of their meeting and the immediate and mutual sexual attraction that then "forms".'

Iets 'natuurlijks dat opkomt' was tijdens de workshop al onder grote hilariteit afgewezen (Engelse vertalers zijn een giebelig zoitje). Dus heb ik het, mede gezien het ritme en de absoluut bindende regellengte, maar op het volgende gehouden:

'Het natuurlijke dat zich
tussen hen voordeed zoog elke druppel
uit de muren van zijn bestaan zodat alleen de
geesten overbleven die ritselden
als een oude landkaart.'

En tot slot mijn dank aan een deelnemster, die ik me niet bij name herinner, voor het prachtige compenserende woordspel in de vertaling van de regel:

*'How does distance look?' [...] It depends on light.
'Light that for you?' he said...*

*'Hoe ziet afstand eruit?' [...] De afstand ertussen ligt aan het licht.
'Een vuurtje?' vroeg hij...*

Ik heb eerlijk gevraagd of ik het mocht jatten. Ik ga dit jaar weer, maar dan als deelnemer – ik wil ook wel eens giebelen.